

Nadja Zgonik, Ljubljana

TRŽAŠKI SLIKAR GINO PARIN V LJUBLJANSKI ZBIRKI

V zbirki Galerije Akademije za likovno umetnost in oblikovanje (ALUO) Univerze v Ljubljani hranimo tri portrete tržaškega slikarja Gina Parina,¹ dve risbi in oljno sliko.² Gre za značilna, doslej neznan del Parinovega poznega obdobja v tridesetih letih 20. stoletja, ko je začela njegova umetniška kariera zaradi judovskega porekla in uveljavljanja rasnih zakonov, ki so mu od leta 1938 prepovedovali razstavljanje, pridobivati temačne tone in je bila zapečaten njegova umetniška in življenska usoda.³ Parinovo pozno slikarstvo v oljni tehniki obvladuje hitra poteza, sugestivna in sveža, pri čemer se slikar ne izogiba niti nanosom razredčene barve niti vpraskaninam v barvo. Njegov osebni ton je prepoznaven tudi, ko izbere risbo z ogljem ali svinčnikom, ki je v dvajsetih in tridesetih letih v Parinovem ustvarjanju postajala vse pomembnejša, saj jo je velikokrat vključeval v svoje razstave. Takrat izrez obraza pri portretu zariše odločno, s široko potezo, tako da le-ta s konturo zalebdi kot madež na ozadju lista; zazdi se kot privid, ki ga slikar ustvari zato, da konkretni lik spreminja v lebdečo prikazen brezčasnega trajanja.

Vsa tri dela v zbirki ALUO so portreti. Parina je vseskozi najbolj zanimal človek, tako moški kot ženski lik, vsak na svoj način. Med moškimi je tisti, ki mu je najmanj prizanašal in ga seciral v spreminjanju različnih razpoloženj in staranju, njegova lastna podoba. Lik ženske pa se je prav v tridesetih letih, potem ko je leta 1927 umrla fatalna ženska nje-

¹ Slikarjevo pravo ime je bilo Friedrich Pollak. Rojen je bil v družini hebrejskih Aškenazov v Trstu leta 1876, umrl je leta 1944 v koncentracijskem taborišču Bergen Belsen.

² To so slika *Portret Marija Rebka*, ok. 1930, olje na platnu, napis z grafitnim svinčnikom, 606 x 503 mm, sign. d. sp. MARIUS REBEK FREUNDSCHAFTLICHER GESINNUNG / GINO PARIN, v sr. napis DAS IST KEIN PORTRAIT!, inv. št. ALUO/S/137 in risbi *Avtoportret*, 1934, oglje na papirju, 461 x 329 mm, sign. in dat. l. sp. GINO PARIN / 12. XII. 34, inv. št. ALUO/R/7 ter *Portret Magde Springer*, ok. 1934, oglje na papirju, 500 x 382 mm, sign. sp. v sr. Gino Parin, dat. ni, inv. št. ALUO/R/6.

³ Claudia RAGAZZONI, *Gino Parin*, Trieste 2003, p. 354.

1. Gino Parin, *Portret Magde Springer*, ok. 1934, oglje na papirju, Galerija ALUO, Ljubljana

2. Gino Parin, *Avtoportret*, 1934, oglje na papirju, Galerija ALUO, Ljubljana

govega življenja Fanny Tedeschi, spremenil iz njene odmaknjene in eterične podobe v utelesitev vitalnosti in čutnosti. Leta 1930, tri leta po smrti Fanny Tedeschi, ki je od 1914 do 1927 kot osrednji ženski lik dominirala v Parinovem slikarstvu, je njeno poosebitev odmaknjene in melanholične usodne ženske nadomestila podoba njenega nasprotja. Parinova nova muza je postala mlada tržaška slikarka Magda Springer – ko sta se spoznala, je bila stara komaj nekaj več kot dvajset let –, ki je starajočega se umetnika zapletla v poživljajoč ustvarjalni dialog.⁴ Zato sta Parinovi risbi iz zbirke ALUO, avtoportret, natančno datiran na 12. december 1934, in portret Magde Springer, brez datacije, vendar najverjetneje približno sočasen s Parinovim avtoportretom, na kar lahko sklepamo iz primerjave z drugimi upodobitvami Springerjeve iz tega časa,⁵ par. Par kot harmonična dvojica, sestavljena iz nasprotij; temačnih in dramatičnih vehementnih potez, razmršenih in komaj še umirjenih pri moškem, ter čistejšega obrisa frontalne postavitve, ki izžareva zadržano čutnost pri ženski.

⁴ RAGAZZONI 2003, cit. n. 2, p. 354.

⁵ RAGAZZONI 2003, cit. n. 2, p. 211, fig. 303, in njena fotografija iz leta 1934 na p. 355.

3. Gino Parin, *Portret Marija Rebka*, ok. 1930, olje na platnu, napis z grafitnim svinčnikom, Galerija ALUO, Ljubljana

4. Marij Rebek, 30-ta leta, objavljeno v *Spominskem almanahu slovenskih strokovnih pisateljev, publicistov in projektantov*, Ljubljana s. a. [1939], s. p.

Par, ki kaže na nezadržnost minevanja časa, prisotnosti in pojemanja energij, in slikarjevo zavest o moči slikarstva, ki lahko poveže tudi tisto, kar je v naravi nezdružljivo.

Parinov slikarski portret v zbirki Galerije ALUO je spodaj v sredini označen z enigmatičnim napisom, ki teče v diagonali: »DAS IST KEIN PORTRAIT!«. Skupaj s posvetilom ob desnem spodnjem robu z enako značilno Parinovo tiskano pisavo se pred podobo, ki prikazuje štiridesetletnika živahnega pogleda, najdemo pred uganko, ki nas spominja na Magrittovo *Izdajstvo podobe* (*La Trahison de l'Image*, 1928, Los Angeles County Museum of Art). Magritte ob upodobljeni pipi trdi, da to ni pipa, Parin pa ob moškem liku, da to ni portret. Kaj nam želi Parin sporočiti s tem napisom? Kakšna je zveza med napisanim stavkom in podobo? Primerjava upodobljenčeve fotografije s Parinovo sliko razblini dvom, da bi na sliki bil prikazan kdo drug in ne dr. Marius Rebek, univerzitetni profesor organske kemije na ljubljanski Univerzi v času med obema vojnoma, ki mu je slika z drugim napisom, desno od prvega, posvečena. Nam želi Parin s sporočilom, da to ni portret, povedati kaj drugega? Morda to, da njegovo portretno slikarstvo ne želi posnemati posameznikove vidno zaznavne podobe, pač pa je šele

umetnikova (slikarjeva!) vizija tista, ki ustvarja pravi videz sveta? To je tistega, ki nas sooči z razgaljeno sliko upodobljenčeve duševnosti.

Sliko je Parin Rebku posvetil »prijateljsko« (»*freundschaftlicher Gesinnung*«), kar nam pove, da ne gre za naročeni, ampak intimni portret. Tako Parin kot Rebek sta bila rojena Tržačana, vendar je Parin, ki je bil trinajst let starejši od Rebka, v tridesetih letih živel v Trstu, Rebek pa v Ljubljani.

Marius (Marij) Rebek, sin visokega, slovensko zavednega, avstrijskega upravnega uradnika, ki je deloval v Trstu, Gorici in Sežani, je bil rojen 25. marca 1889 v Barkovljah pri Trstu.⁶ Do leta 1907, ko je maturiral, je živel v Trstu, potem pa se je zaradi študija preselil na Dunaj. Kemijo je študiral na Filozofski fakulteti dunajske univerze, kjer je leta 1913 dosegel doktorat in postal asistent v II. kemičnem laboratoriju Univerze na Dunaju. Ko je bila leta 1919 ustanovljena prva slovenska Univerza v Ljubljani, se je Rebek takoj vključil v njeno delo, najprej kot asistent pri profesorju dr. Maksu Samcu,⁷ in potem kmalu kot profesor za organsko eksperimentalno kemijo,⁸ in s tem postal en od utemeljiteljev kemijske znanosti na Slovenskem.⁹ Na univerzi je ostal zaposlen do decembra leta 1945,¹⁰ ko je zapustil Ljubljano in se z ženo, ki je bila kot Nemka izgnana,¹¹ umaknil v Avstrijo, najprej v begunsko

⁶ SAS [Sandi SITAR], Rebek Marius, *Primorski biografski leksikon*, XII, Gorica 1986, p. 157.

⁷ Sandi SITAR, Naš portret: Maks Samec (ob 100-letnici rojstva). Utemeljitelj moderne kemije, *Življenje in tehnika*, XXXII/12 [dec.], 1981, p. 15.

⁸ Zgodovinski arhiv in muzej Univerze v Ljubljani (ZAMU), Fond IV, *Rektorat*, personalna mapa: dr. Marij Rebek.

⁹ Miha TIŠLER, Prof. Marius Rebek 1889–1982, *Acta Chimica Slovenica*, XXIX/3 [sept.], 1982, s. p. Rebek je v času univerzitetne kariere v Ljubljani veliko objavljaj, pisal je tudi besedila za popularizacijo kemijske znanosti za *Proteus* ter temeljne uporabne priročnike. Pod besedila se je podpisoval kot Marij Rebek.

¹⁰ Decembra 1945 so ga predčasno upokojili. To je bila, kot piše Aleš Gabrič, »zadnja personalna sprememba v burnem letu 1945«. Aleš GABRIČ, Politični pritiski in izključevanje učiteljev in sodelavcev z Univerze v Ljubljani, *Objave*, 6, 2000, p. 18 (ponatis: Odpuščanje zaradi politično-ideoloških vzrokov, *Nova revija*, priloga Forum, XIX/223–224 [nov./dec.], 2000, p. 26).

¹¹ Z Marijo (po poroki se je podpisovala kot Mara Rebek), rojeno Beran, vdovo Potočnik po poročniku jugoslovanske vojske, rojeno v Krakovu 9. julija 1900, se je poročil v Trstu 1. marca 1942 (SI ZAL LJU 2/15, Domoinski oddelek, 195, Zglaševalna pola 281/919).

taborišče, že leta 1946 pa so ga povabili predavati na Univerzo v Gradcu¹². Tam je postal leta 1955 tudi predstojnik Inštituta za kemijo in kemijsko tehnologijo papirja in celuloze (*Institut für die Chemie und chemische Technologie des Papieres und des Zellstoffes*) na Tehniški visoki šoli. Umrl je 15. avgusta 1982 v Gradcu, pokopan je v Trstu.

O morebitnih stikih med slikarjem in znanstvenikom, ki mu je slikar prijateljsko posvetil portret, ne vemo ničesar. Rebek je gotovo redno prihajal v Trst, predvsem do leta 1934, ko je v Trstu še živel njegov oče. V monografiji Ragazzonijeve najdemo Rebkovo podobo še na dveh risbah. Ena je datirana v leto 1929, druga pa v približno isti čas.¹³ Kljub temu, da ne vemo, če je tudi Gino Parin kdaj obiskal Ljubljano, se stik med Parinom in Rebkom kaže kot intelektualna vez slikarja s tem mestom in njegova vitalna prijateljska povezava v času, ko se je Parinova življenjska zgodba zaradi judovskega porekla spremenila v dramo vse večje izoliranosti, preganjanja in potem tragičnega konca v koncentracijskem taborišču.

¹² Stikov s Slovenijo ni prekinil, saj je tudi po letu 1945 še objavljal v Sloveniji. V besedilu o Maksu Samcu, iz avstrijskega obdobja, je uporabil stavek: »Slovenci smo izgubili ...«, s katerim jasno pokaže na svojo nacionalno pripadnost. Marius REBEK, Maks Samec 1881–1964, *Naši znameniti tehniki*, Ljubljana 1966, pp. 173–176.

¹³ RAGAZZONI 2003, cit. n. 2, p. 198, in fig. 386, p. 201, fig. 396; obe naslovljeni kot *Testa maschile*.

IL PITTORE TRIESTINO GINO PARIN IN UNA COLLEZIONE LUBIANESE

Nelle collezioni della Galleria dell'Accademia di belle arti e del design (Akademija za likovno umetnost in oblikovanje – ALUO) dell'Università di Lubiana si conservano tre ritratti, sinora sconosciuti, del pittore triestino Gino Parin, al secolo Friedrich Pollak, nato a Trieste nel 1876 e morto nel campo di concentramento di Bergen Belsen nel 1944. Si tratta dell'olio su tela del *Ritratto di Marij Rebek* (1930 ca.) e di due carboncini su carta, un *Autoritratto* (1934) e il *Ritratto di Magda Springer* (1934 ca.). Le opere, risalenti agli anni Trenta del Novecento, sono tipiche del periodo tardo del Parin, quando dipingeva con un tratto veloce usando colori diluiti e si dedicava molto anche al disegno. Proprio in quel decennio la sua fortunata carriera artistica, a causa delle origini ebraiche, stava assumendo toni sempre più cupi.

Nel 1930, tre anni dopo la morte di Fanny Tedeschi, tipica *femme fatale* di fine secolo nonché modello femminile dominante nella pittura del Parin dal 1914 al 1927, subentra come nuova musa ispiratrice dell'artista l'allora appena ventenne pittrice triestina Magda Springer. Uno dei due disegni della collezione ALUO raffigura proprio la giovane e contrasta con l'altro disegno con l'ormai anziano pittore. Lei è colta in una posa sensuale, leggermente frontale, lui si è ritratto in un profilo di tre quarti lasciando trasparire tutte le asprezze di una persona, che le vicende biografiche hanno plasmato nell'immagine di un savio.

Il ritratto maschile della collezione ALUO è siglato in basso al centro da un'enigmatica scritta in diagonale – “DAS IST KEIN PORTRAIT!” – e unitamente alla dedica, vergata anch'essa con i tipici caratteri maiuscoli del Parin lungo il bordo inferiore destro – “MARIUS REBEK FREUNDSCHAFTLICHES GESINNUNG / GINO PARIN” – ci propone l'immagine di un quarantenne dallo sguardo vivace. Ma qual'è il senso dell'ambigua scritta? Il confronto tra la fotografia del personaggio citato dall'iscrizione e il dipinto stesso fugge ogni dubbio circa l'identità dell'uomo ritratto, che va a tutti gli effetti identificato proprio nel dr. Marius Rebek, docente di chimica organica presso l'Università di Lubiana. Forse Parin ci vuole allora mettere sull'avviso che la sua pittura non tende a copiare l'immagine esteriore del singolo, bensì solo la sua visione d'artista (di pittore!) crea la vera immagine del mondo, che ci svela l'aspetto interiore dell'effigiato.

Marius Rebek (Barcola 1889–Graz 1982, ma sepolto a Trieste) fu tra i primi docenti di chimica all'Università di Lubiana, la prima università slovena, fondata nel 1919. Vi rimase sino al dicembre del 1945 quando dovette abbandonare la città assieme alla moglie, espulsa in quanto tedesca. Rifugiato-

si inizialmente in un campo profughi in Austria, già nel 1946 fu chiamato all'Università di Graz dove nel 1955 divenne direttore dell'Istituto per la chimica e per la tecnologia chimica della carta e della cellulosa (*Institut für die Chemie und chemische Technologie des Papiers und des Zellstoffes*) presso la Scuola superiore di tecnologia.

Nulla sappiamo circa i rapporti del pittore con lo scienziato, al quale aveva dedicato il ritratto in segno d'amicizia, anche se nella monografia di Claudia Ragazzoni, edita a Trieste nel 2003, compaiono altri due ritratti del Rebek tra i disegni non attribuiti. Sembra comunque che Parin e Rebek siano stati legati da una profonda amicizia in un periodo nel quale la vita del pittore, a causa delle sue origini ebraiche, si stava trasformando in un dramma di crescenti proporzioni, con l'isolamento, la persecuzione, il divieto di esposizione delle proprie opere sino al tragico epilogo nel campo di concentramento.

Didascale:

1. Gino Parin, *Ritratto di Magda Springer*, 1934 ca., carboncino su carta. Ljubljana, Galleria dell'Accademia di belle arti e del design
2. Gino Parin, *Autoritratto*, 1934, carboncino su carta. Ljubljana, Galleria dell'Accademia di belle arti e del design
3. Gino Parin, *Ritratto di Marij Rebek*, 1930 ca., olio su tela, iscrizione con la matita di grafite. Ljubljana, Galleria dell'Accademia di belle arti e del design
4. Marij Rebek negli anni Trenta, pubblicato in: *Spominski almanah slovenskih strokovnih pisateljev, publicistov in projektantov*, Ljubljana s. a. [1939], s. p.